

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η σημασιολογία του D. Davidson

I. Με τον Davidson ξεκίνησε, τη δεκαετία του '60, η προσπάθεια να φτιαχτούν θεωρίες σημασίας (theories of meaning) για φυσικές γλώσσες. *Φυσικές γλώσσες* είναι τα ελληνικά, τα αγγλικά κλπ. σε αντίθεση προς τις συμβολικές γλώσσες της λογικής και των μαθηματικών. Μια *θεωρία σημασίας* για μια γλώσσα Γ είναι τυπική θεωρία (formal theory, δηλ. έχει αξιώματα και επιτρέπει να αποδειχθούν θεωρήματα) και, για κάθε έκφραση της Γ, διαθέτει ένα αξίωμα ή θεώρημα το οποίο με τον έναν ή τον άλλο τρόπο δηλώνει τι σημαίνει εκείνη η έκφραση. Παραδοσιακά, τυπικές θεωρίες βρήκαμε στα μαθηματικά, π.χ. την ευκλείδεια γεωμετρία, και στη θεωρητική φυσική: στον 20ο αιώνα εμφανίστηκαν τυπικές θεωρίες στη φιλοσοφία της γλώσσας και τη γλωσσολογία. Η γλώσσα Γ είναι η *γλώσσα-αντικείμενο* (όσον αφορά τη συγκεκριμένη θεωρία σημασίας), ενώ η γλώσσα στην οποία είναι διατυπωμένη η θεωρία είναι η *μεταγλώσσα*: η γλώσσα-αντικείμενο και η μεταγλώσσα μπορεί είτε να ταυτίζονται είτε όχι. Η ιδέα του Davidson και άλλων ήταν ότι άμα βρήκαμε αν και πώς μπορεί να φτιαχτεί και να ελεγχθεί μια θεωρία σημασίας, καθώς και τι μορφή πρέπει να έχει, θα ήμασταν σε θέση να απαντήσουμε γενικά ερωτήματα όπως σε τι συνίσταται η γλωσσική σημασία μιας έκφρασης, σε τι συνίσταται να καταλαβαίνει κάποιος μια έκφραση κλπ.

Όσοι έχουν ασχοληθεί με θεωρίες σημασίας ενδιαφέρονται μόνο για συνθεσιακές (compositional) θεωρίες. Μια θεωρία σημασίας είναι *συνθεσιακή* εάν (δηλ. εάν και μόνο εάν) ικανοποιεί τους εξής όρους: (α) για κάθε λέξη της γλώσσας-αντικείμενο έχει ένα αξίωμα που δηλώνει τι σημαίνει η λέξη, και (β) για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο έχει ένα θεώρημα που δηλώνει τι σημαίνει η πρόταση και που μπορεί να αποδειχθεί βάσει των αξιωμάτων για τις λέξεις που αποτελούν την πρόταση. (Αν θέλαμε να είμαστε ακριβέστεροι, θα έπρεπε, αντί για λέξεις, να μιλάμε για τα στοιχειώδη συστατικά των προτάσεων τα οποία καθορίζουν τη σημασία αυτών των προτάσεων. Τα εν λόγω συστατικά μπορεί να είναι: λέξεις, μορφήματα, δηλ. τμήματα λέξεων τα οποία φέρουν σημασία, όπως οι καταλήξεις, ιδιωματοισμοί, δηλ. φράσεις των οποίων η σημασία δεν προκύπτει από τις λέξεις που τις αποτελούν: συντακτικές δομές.) Ο Davidson και άλλοι ενδιαφέρονταν μόνο για συνθεσιακές θεωρίες επειδή πίστευαν ότι μόνο μια τέτοια θεωρία για μια γλώσσα μπορεί να εξηγήσει πώς οι ομιλητές της γλώσσας είναι σε θέση να καταλάβουν προτάσεις που δεν έχουν ξανακούσει, εφόσον ξέρουν τις λέξεις που τις αποτελούν. Οι ομιλητές είναι σε θέση να το κάνουν αυτό επειδή η σημασία μιας πρότασης καθορίζεται από τις λέξεις που αποτελούν την πρόταση και, σύμφωνα με τον Davidson και άλλους, μόνο μια συνθεσιακή θεωρία μπορεί να εξηγήσει πώς οι λέξεις καθορίζουν τη σημασία της πρότασης.

II. Οι απόψεις του Davidson συνδέονται με το έργο που είχε κάνει τη δεκαετία του '30 ο A. Tarski και ειδικότερα με τους λεγόμενους ταρσκιανούς ορισμούς της αλήθειας. Τι είναι ένας τέτοιος ορισμός;

Κατ' αρχάς, ένα *κατηγορημα αλήθειας* για μια γλώσσα Γ είναι ένα κατηγορημα που ικανοποιείται από τις αληθείς προτάσεις της Γ και από καμιά άλλη πρότασή της. Ένας *ταρσκιανός ορισμός της αλήθειας* για τη Γ (ακριβέστερα, ένας ταρσκιανός ορισμός της αλήθειας για τη Γ διατυπωμένος στα ελληνικά) είναι ορισμός ενός κατηγορηματος αλήθειας **A** για τη Γ ο οποίος, για κάθε πρόταση της Γ, μας επιτρέπει να αποδείξουμε έναν ισχυρισμό της μορφής

Η S είναι A εάνν p

όπου το γράμμα S έχει αντικατασταθεί από την εν λόγω πρόταση μέσα σε εισαγωγικά, ενώ το γράμμα p έχει αντικατασταθεί, χωρίς εισαγωγικά, από μια μετάφραση εκείνης της πρότασης στα ελληνικά (ενδεχομένως, από την ίδια εκείνη πρόταση, αν ως γλώσσα Γ έχουμε πάρει ένα μέρος των ελληνικών). Ο Tarski έδειξε πώς μπορούμε να φτιάξουμε ταρσκιανούς ορισμούς της αλήθειας για διάφορες συμβολικές γλώσσες. (Οι γλώσσες αυτές έχουν μόνο δηλωτικές προτάσεις. Δεν έχουν π.χ. ερωτηματικές.) Ας δούμε ένα απλό παράδειγμα.

Έστω Γ μια γλώσσα που έχει δύο ονόματα, το «κ» («Κώστας», για κάποιο συγκεκριμένο Κώστα) και το «μ» («Μαρία»), καθώς και δύο κατηγορήματα, το «Ε» («έξυπνος») και το «Θ» («θαρραλέος»). Βασικές προτάσεις της Γ είναι οι εξής τέσσερις: «Εκ» («Ο Κώστας είναι έξυπνος»), «Εμ», «Θκ» και «Θμ». Η Γ διαθέτει επιπλέον το σύμβολο άρνησης «¬» και το σύμβολο σύζευξης «∧». Αν Π είναι οποιαδήποτε πρόταση της Γ, η ¬Π είναι επίσης πρόταση της Γ. Αν οι Π και Π' είναι οποιεσδήποτε προτάσεις της Γ, η (Π ∧ Π') είναι επίσης πρόταση της Γ. Άλλες προτάσεις δεν έχει η Γ.

Θέλουμε να ορίσουμε ένα κατηγορήμα αλήθειας για τη γλώσσα Γ. Το κατηγορήμα μας θα είναι η λέξη «αληθής» και θα συνδυάσουμε τον ορισμό μας με τις εξής σημασιολογικές θέσεις:

- (1) Η αναφορά του «κ» είναι ο Κώστας
- (2) Η αναφορά του «μ» είναι η Μαρία.

Ο ίδιος ο ορισμός έχει ως εξής:

- Για κάθε όνομα ο, η πρόταση Εο είναι αληθής εάνν η αναφορά του ο είναι έξυπνο πρόσωπο
- Για κάθε όνομα ο, η πρόταση Θο είναι αληθής εάνν η αναφορά του ο είναι θαρραλέο πρόσωπο
- Για κάθε πρόταση Π, η ¬Π είναι αληθής εάνν η Π δεν είναι αληθής
- Για κάθε πρόταση Π και κάθε πρόταση Π', η (Π ∧ Π') είναι αληθής εάνν η Π είναι αληθής και η Π' είναι αληθής.

Στο πρώτο και το δεύτερο μέρος του, ο ορισμός εξηγεί τι σημαίνει να αποκαλούμε «αληθή» μια βασική πρόταση της Γ. Στο τρίτο και το τέταρτο μέρος του, εξηγεί τι σημαίνει να αποκαλούμε «αληθή» μια σύνθετη πρόταση της Γ, και το εξηγεί χρησιμοποιώντας το «αληθής» όπως αυτό εφαρμόζεται σε απλούστερες προτάσεις της Γ. Ακριβέστερα, στο τρίτο και το τέταρτο μέρος του, ο ορισμός εξηγεί τι σημαίνει να αποκαλούμε «αληθή» μια πρόταση της Γ στην οποία το σύμβολο της άρνησης και το σύμβολο της σύζευξης εμφανίζονται συνολικά ν φορές (όπου $n \geq 1$), και το εξηγεί χρησιμοποιώντας το «αληθής» όπως αυτό εφαρμόζεται σε προτάσεις στις οποίες το σύμβολο της άρνησης και το σύμβολο της σύζευξης εμφανίζονται λιγότερες φορές.

Ο ορισμός, μαζί με τις θέσεις (1)–(2), μας επιτρέπει, για κάθε πρόταση της Γ, να αποδείξουμε έναν ισχυρισμό της μορφής

Η S είναι αληθής εάνν p

όπου το γράμμα S έχει αντικατασταθεί από την εν λόγω πρόταση μέσα σε εισαγωγικά, ενώ το γράμμα p έχει αντικατασταθεί, χωρίς εισαγωγικά, από μια μετάφραση εκείνης της πρότασης στα ελληνικά. Για παράδειγμα, μας επιτρέπει να αποδείξουμε ότι

η «¬Εκ» είναι αληθής εάνν ο Κώστας δεν είναι έξυπνο πρόσωπο,

καθώς και ότι

η «(Θμ ∧ Θκ)» είναι αληθής εάνν η Μαρία είναι θαρραλέο πρόσωπο και ο Κώστας είναι θαρραλέο πρόσωπο.

(Δοκιμάστε να αποδείξετε τέτοιους ισχυρισμούς.) Προσέξτε ότι το «αληθής», όπως το ορίσαμε, είναι όντως κατηγορήμα αλήθειας για τη Γ.

III. Η κύρια άποψη του Davidson είναι ότι μια θεωρία σημασίας για φυσική γλώσσα πρέπει να έχει τη μορφή ενός ταρσκιανού ορισμού της αλήθειας για εκείνη τη γλώσσα.

Έτσι, κατά τον Davidson, μια θεωρία σημασίας για τα αγγλικά διατυπωμένη στα ελληνικά θα πρέπει να διαθέτει ως θεώρημα την απόφανση

(3) Η πρόταση «Snow is white» είναι αληθής εάνν το χιόνι είναι λευκό.

Αυτό θα είναι το θεώρημα που κατά κάποιο τρόπο θα δηλώνει τι σημαίνει «Snow is white». Και μια θεωρία σημασίας για τα ελληνικά διατυπωμένη στα ελληνικά θα πρέπει να διαθέτει το εξής θεώρημα:

Η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής εάνν το χιόνι είναι λευκό.

Αυτό θα είναι το θεώρημα που κατά κάποιο τρόπο θα δηλώνει τι σημαίνει «Το χιόνι είναι λευκό».

Διάφοροι φιλόσοφοι πριν από τον Davidson (ο Frege, ο Wittgenstein όταν έγραψε το *Tractatus*, και άλλοι) πίστευαν ότι η σημασία, το νόημα, μιας πρότασης είναι η συνθήκη αλήθειας της, δηλ. η συνθήκη που είναι αναγκαία και επαρκής προκειμένου η πρόταση να αληθεύει. Έτσι και ο Davidson επιχειρηματολογεί για την κύρια άποψή του λέγοντας πως μια θεωρία που έχει τη μορφή ταρσκιανού ορισμού της αλήθειας προσδιορίζει τη συνθήκη αλήθειας κάθε πρότασης της γλώσσας-αντικείμενο. Γιατί, για κάθε τέτοια πρόταση, η θεωρία προσδιορίζει μια συνθήκη και μας λέει, σε κάποιο θεώρημα, ότι η πρόταση είναι αληθής εάνν η συνθήκη εκείνη ικανοποιείται. Για παράδειγμα, ο ισχυρισμός (3) προσδιορίζει μια συνθήκη (να είναι το χιόνι λευκό) και μας λέει ότι μια ορισμένη πρόταση είναι αληθής εάνν η εν λόγω συνθήκη ικανοποιείται.

IV. Για να εκτιμήσουμε καλύτερα την άποψη του Davidson, χρειάζεται να δούμε μερικές από τις διαφορές ανάμεσα σε αυτόν και τον Tarski:

(i) Ο Tarski ασχολήθηκε με διάφορες συμβολικές γλώσσες και μας έδειξε πώς να ορίζουμε ένα κατηγορημα αλήθειας για οποιαδήποτε από αυτές. Πίστευε ότι οι μέθοδοί του δεν μπορούν να εφαρμοστούν στις φυσικές γλώσσες. Η ιδέα ότι μπορούν ήταν του Davidson. Πρόκειται για τολμηρή ιδέα. Ο Tarski ασχολήθηκε με συμβολικές γλώσσες σημαντικά πιο περίπλοκες από αυτήν του απλού παραδείγματος που είδαμε προηγουμένως. Όμως ακόμα και οι πιο περίπλοκες, συγκρινόμενες με τις φυσικές γλώσσες, υστερούν εξαιρετικά σε πολυπλοκότητα κανόνων και δομών και σε εκφραστικό πλούτο. Είναι λοιπόν πάρα πολύ δύσκολο να φτιαχτεί για φυσική γλώσσα μια θεωρία σημασίας που να έχει τη μορφή ενός ταρσκιανού ορισμού της αλήθειας. (Πάντως, τόσο ο Davidson όσο και άλλοι ασχολήθηκαν εκτενώς με το πώς μπορεί μια τέτοια θεωρία να αντιμετωπίσει διάφορα είδη γλωσσικών εκφράσεων — όπως τα εντασιακά συμφραζόμενα — που δεν απαντούν στις συμβολικές γλώσσες με τις οποίες είχε ασχοληθεί ο Tarski.)

(ii) Αυτό που στον Tarski ήταν ένας ορισμός, ο Davidson πρότεινε να το δούμε, όχι ως ορισμό, αλλά ως θεωρία. Ας γυρίσουμε π.χ. στην απλή γλώσσα Γ που είδαμε προηγουμένως. Ο Davidson προτείνει να δούμε τα τέσσερα μέρη του ταρσκιανού ορισμού όχι πια ως μέρη ορισμού, αλλά ως τέσσερα σημασιολογικά αξιώματα. Αυτά, μαζί με τις θέσεις (1)–(2), συνιστούν μια θεωρία που έχει έξι αξιώματα. Η θεωρία αυτή δεν ορίζει την έννοια της αλήθειας· την προϋποθέτει και τη χρησιμοποιεί.

(iii) Αυτό που στον Tarski ήταν ένας ορισμός, ο Davidson πρότεινε να το δούμε ως θεωρία περί αλήθειας· πρότεινε όμως επίσης να το δούμε ως θεωρία σημασίας, δηλ. ως θεωρία που δηλώνει τι σημαίνουν οι διάφορες εκφράσεις της γλώσσας-αντικείμενο. Ο Tarski δεν ισχυριζόταν πως ένα θεώρημα όπως το (3) δηλώνει τι σημαίνει η πρόταση την οποία αφορά.

(iv) Ο Davidson δέχθηκε ότι χρειάζεται να τροποποιήσουμε κάπως το μοντέλο του

Tarski προκειμένου να το εφαρμόσουμε σε φυσικές γλώσσες. Για παράδειγμα, οι φυσικές γλώσσες περιέχουν δεικτικές εκφράσεις (indexicals), ενώ οι συμβολικές γλώσσες δεν περιέχουν. Δεικτικές λέγονται οι εκφράσεις των οποίων η αναφορά ποικίλλει συστηματικά ανάλογα με τις περιστάσεις χρήσης τους. Τέτοιες εκφράσεις είναι π.χ. οι λέξεις «εγώ», «εσύ», «σήμερα», «χθες», «εδώ», «εκεί», «αυτό», «αυτό το βιβλίο» κλπ. Όταν τη λέξη «εγώ» τη χρησιμοποιεί ο ΓΣ, αναφορά είναι ο ΓΣ· όταν τη χρησιμοποιεί ο ΧΨ, αναφορά είναι εκείνος. Έτσι, στο μοντέλο του Tarski βρίσκουμε πάντα ένα κατηγορημα αλήθειας που δεν είναι σχετικοποιημένο ως προς το χρόνο, τον ομιλητή κλπ. Ένα τέτοιο κατηγορημα έχει νόημα να το εφαρμόσουμε π.χ. στην πρόταση «Κάθε άνθρωπος έχει την ικανότητα της σκέψης» και να πούμε ότι η εν λόγω πρόταση είναι αληθής (αληθής σκέτα) ή ότι δεν είναι αληθής. Δεν έχει όμως νόημα να το εφαρμόσουμε σε προτάσεις που περιέχουν δεικτικές εκφράσεις, όπως η «Εγώ είμαι κουρασμένος»· αυτή η πρόταση μπορεί να εκφράζει κάτι αληθές όταν τη χρησιμοποιεί ένας ομιλητής σε κάποιο χρόνο, αλλά να εκφράζει κάτι μη αληθές όταν τη χρησιμοποιεί άλλος ομιλητής σε άλλο χρόνο. Δέχθηκε λοιπόν ο Davidson ότι μια θεωρία σημασίας του είδους που προτείνει θα χρησιμοποιεί σχετικοποιημένα κατηγορήματα αλήθειας. Έτσι, το θεώρημα που θα δηλώνει τι σημαίνει η «Εγώ είμαι κουρασμένος» θα είναι σαν το ακόλουθο:

Η πρόταση «Εγώ είμαι κουρασμένος» είναι αληθής ως προς κάποιον ομιλητή Ο και κάποιο χρόνο χ εάν ο Ο είναι κουρασμένος κατά τον χ.

V. Ο Davidson θέτει και μερικούς άλλους όρους που πρέπει κατ' αυτόν να πληροί μια θεωρία για φυσική γλώσσα προκειμένου να αποτελεί θεωρία σημασίας:

(α) Πρέπει ο αριθμός των αξιωμάτων της να είναι πεπερασμένος. Γενικά, μια τυπική θεωρία μπορεί να έχει απείρως πολλά αξιώματα. Όμως τα αξιώματα μιας θεωρίας σημασίας για μια γλώσσα θα δηλώνουν τι σημαίνουν οι λέξεις της γλώσσας (ακριβέστερα, τι σημαίνουν τα σημασιολογικώς στοιχειώδη συστατικά των προτάσεων). Θα πρέπει λοιπόν τα αξιώματα να μην είναι απείρως πολλά, αν η γλώσσα δεν έχει απείρως πολλές λέξεις. Και καμιά φυσική γλώσσα (γενικότερα, καμιά γλώσσα που την ξέρουν άνθρωποι) δεν έχει απείρως πολλές λέξεις, αφού μια γλώσσα με απείρως πολλές λέξεις δεν είναι δυνατό να τη μάθουν όντα με περιορισμένες νοητικές ικανότητες, όπως οι άνθρωποι.

(Από την άλλη, κάθε τυπική θεωρία, άρα και κάθε θεωρία σημασίας, έχει απείρως πολλά θεωρήματα. Γιατί δεν υπάρχει ανώτατο όριο στην πολυπλοκότητα των συμπερασμάτων που έπονται λογικά από τα αξιώματα.)

(β) Πρέπει η θεωρία να είναι τέτοια που αν κάποιος τη γνωρίζει, να μπορεί να καταλαβαίνει εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο. Εκφορές (utterances) είναι τα λόγια που λέγονται ή γράφονται. Εφόσον μια θεωρία σημασίας δηλώνει, στα αξιώματά της, τι σημαίνουν οι λέξεις της γλώσσας-αντικείμενο και, σε θεωρήματά της, τι σημαίνουν οι προτάσεις, κάποιος που ξέρει τη θεωρία θα γνωρίζει τι σημαίνουν οι λέξεις, και επίσης θα γνωρίζει, ή τουλάχιστον θα μπορεί να βρει συλλογιζόμενος, τι σημαίνει μια δεδομένη πρόταση. Θα μπορεί λοιπόν να κατανοεί εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο.

(Τι εννοεί ο Davidson όταν λέει «κάποιος ξέρει τη θεωρία Θ»; Νομίζω ότι εννοεί περίπου το εξής: κάποιος ξέρει τα αξιώματα της Θ και επίσης ξέρει, ή τουλάχιστον μπορεί να βρει συλλογιζόμενος, κάμποσα θεωρήματα της Θ.)

Μερικοί οπαδοί των αντιλήψεων του Davidson αντικατέστησαν τον όρο (β) με τον εξής:

(β') Πρέπει τα αξιώματα της θεωρίας να αποτελούν πληροφορίες που τις γνωρίζουν οι ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο.

(Από την άλλη, κανείς δεν έχει υποστηρίξει ότι πρέπει όλα τα θεωρήματα της θεωρίας να

αποτελούν πληροφορίες που τις γνωρίζουν οι ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο. Γιατί τα θεωρήματα είναι απείρως πολλά.) Κατά τη γνώμη μου, ο όρος (β') είναι υπερβολικός. Τα αξιώματα μιας θεωρίας σημασίας αναπόφευκτα θα χρησιμοποιούν διάφορες σημασιολογικές έννοιες. Έτσι, θα υπάρχουν ομιλητές που δεν έχουν διδαχθεί ή συλλάβει όλες αυτές τις έννοιες και συνεπώς δεν γνωρίζουν τις πληροφορίες που εμπλέκουν αυτές τις έννοιες. Π.χ., για να γνωρίζει κανείς τα αξιώματα (1) και (2), χρειάζεται να διαθέτει τη σημασιολογική έννοια της αναφοράς· όμως πολλοί ομιλητές των ελληνικών ούτε την έχουν διδαχθεί ούτε την έχουν συλλάβει μόνοι τους.

VI. Ο Davidson εξετάζει και απορρίπτει διάφορες άλλες προτάσεις που μπορεί να γίνουν για το τι μορφή πρέπει να έχει μια θεωρία σημασίας για φυσική γλώσσα:

(i) Μπορεί να νομίσει κανείς ότι μια θεωρία σημασίας πρέπει να είναι *μεταφραστική θεωρία*. Μια μεταφραστική θεωρία αφορά δύο γλώσσες, τη γλώσσα-αντικείμενο και τη γλώσσα-υποκείμενο (δηλ. τη γλώσσα από την οποία μεταφράζουμε και τη γλώσσα στην οποία μεταφράζουμε), και, για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο, μας επιτρέπει να αποδείξουμε ένα θεώρημα της μορφής

S σημαίνει S'

όπου το γράμμα S έχει αντικατασταθεί από την εν λόγω πρόταση μέσα σε εισαγωγικά, ενώ το S' έχει αντικατασταθεί, πάλι μέσα σε εισαγωγικά, από μια μετάφραση εκείνης της πρότασης στη γλώσσα-υποκείμενο. Αν, για παράδειγμα, τα αγγλικά είναι η γλώσσα-αντικείμενο, ενώ τα ελληνικά αποτελούν τόσο τη γλώσσα-υποκείμενο όσο και τη μεταγλώσσα (δηλ. τη γλώσσα στην οποία είναι διατυπωμένη η θεωρία), τότε θα έχουμε θεωρήματα σαν το ακόλουθο:

(4) «Snow is white» σημαίνει «Το χιόνι είναι λευκό».

Ο Davidson απορρίπτει αυτή την ιδέα επειδή οι μεταφραστικές θεωρίες δεν πληρούν τον όρο (β) που είδαμε λίγο πριν. Είναι δυνατό κάποιος (π.χ. ένας Κινέζος) να γνωρίζει ότι «Snow is white» σημαίνει «Το χιόνι είναι λευκό», αλλά να μην καταλαβαίνει ούτε την πρόταση «Snow is white» ούτε την ελληνική της μετάφραση. Είναι δυνατό δηλ. κάποιος να ξέρει ότι η συγκεκριμένη αγγλική πρόταση έχει την ίδια σημασία με τη συγκεκριμένη ελληνική πρόταση, αλλά να μην ξέρει ποια είναι αυτή η σημασία. Γενικότερα, είναι δυνατό κάποιος να ξέρει μια μεταφραστική θεωρία χωρίς να είναι σε θέση να καταλαβαίνει εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο (ούτε εκφορές στη γλώσσα-υποκείμενο).

(ii) Μπορεί να νομίσει κανείς ότι μια θεωρία σημασίας πρέπει, για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο, να μας επιτρέπει να αποδείξουμε ένα θεώρημα της μορφής

S σημαίνει ότι p

όπου το γράμμα S έχει αντικατασταθεί από την εν λόγω πρόταση μέσα σε εισαγωγικά, ενώ το γράμμα p έχει αντικατασταθεί, χωρίς εισαγωγικά, από μια μετάφραση εκείνης της πρότασης στη μεταγλώσσα (ενδεχομένως, από την ίδια εκείνη πρόταση, αν ως γλώσσα-αντικείμενο έχουμε πάρει τη μεταγλώσσα ή ένα μέρος της μεταγλώσσας).

Εδώ οι αντιρρήσεις του Davidson είναι διαφορετικές. Μια τέτοια θεωρία πληροί τον όρο (β). Προσέξτε τη διαφορά ανάμεσα στο (4) και τον ισχυρισμό

(5) «Snow is white» σημαίνει ότι το χιόνι είναι λευκό.

Δεν είναι δυνατό κάποιος να γνωρίζει πως «Snow is white» σημαίνει ότι το χιόνι είναι λευκό, αλλά να μην καταλαβαίνει την πρόταση «Snow is white». (Ένας Κινέζος που δεν ξέρει ελληνικά μπορεί κάλλιστα να γνωρίζει πως η αγγλική πρόταση «Snow is white» σημαίνει ότι το χιόνι είναι λευκό.)

Το πρόβλημα εδώ έχει να κάνει με το γεγονός πως η έκφραση «σημαίνει ότι ...»

αποτελεί εντασιακό συμφραζόμενο (σαν το «πιστεύει ότι ...» και το «ελπίζει ότι ...»). Μια τυπική θεωρία είναι θεωρία που επιτρέπει αποδείξεις. Αναγκαίος όρος για να έχουμε αποδείξεις (και όχι απλώς επιχειρήματα) είναι να έχει διευκρινιστεί εκ των προτέρων (πριν από την προσπάθεια αποδείξεως θεωρημάτων) ποιοι ακριβώς λογικοί κανόνες γίνονται δεκτοί στο πλαίσιο της θεωρίας. Από την άλλη, δεν είναι καθόλου ξεκάθαρο ποιους λογικούς κανόνες πρέπει να ακολουθούμε όταν συλλογιζόμαστε χρησιμοποιώντας εντασιακά συμφραζόμενα σαν το «σημαίνει ότι ...» ή το «πιστεύει ότι ...». Άρα δεν είμαστε σε θέση να φτιάξουμε τυπική θεωρία που να εμπλέκει τέτοια συμφραζόμενα.

Σε μια ντεϊβιντσονιανή θεωρία σημασίας οι λογικοί κανόνες που γίνονται δεκτοί είναι ακριβώς οι κανόνες της κλασικής πρωτοβάθμιας λογικής.

VII. Μια ντεϊβιντσονιανή θεωρία σημασίας είναι εμπειρική θεωρία. Πρέπει επομένως να φτιαχτεί και να ελεγχθεί με βάση εμπειρικά τεκμήρια. Τι είδους είναι τα σχετικά τεκμήρια;

Πρώτα απ' όλα, τα τεκμήρια αυτά θα αφορούν, κατά τον Davidson, τα θεωρήματα που δηλώνουν τι σημαίνουν οι προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο (τα θεωρήματα της μορφής «Η πρόταση S είναι αληθής εάν p »), παρά τα αξιώματα που δηλώνουν τι σημαίνουν οι λέξεις. Η ιδέα του φαίνεται να είναι ότι, αφού τα εμπειρικά δεδομένα υπέρ ή κατά μιας θεωρίας σημασίας θα έχουν να κάνουν με το πώς χρησιμοποιούν οι ομιλητές τη γλώσσα-αντικείμενο, και αφού οι λέξεις, τουλάχιστον κατά κανόνα, χρησιμοποιούνται μέσα σε προτάσεις, ως τμήματα προτάσεων, γι' αυτό τα εμπειρικά δεδομένα θα αφορούν άμεσα τις προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο και μόνο έμμεσα τις λέξεις. Έτσι, ένα εμπειρικό τεκμήριο υπέρ μιας ντεϊβιντσονιανής θεωρίας θα δείχνει την ορθότητα του τάδε ή του δείνα θεωρήματος της μορφής «Η πρόταση S είναι αληθής εάν p ».

Έπειτα, πρέπει να κάνουμε μια διάκριση ανάλογα με το αν εμείς που φτιάχνουμε ή ελέγχουμε τη θεωρία σημασίας γνωρίζουμε και τη μεταγλώσσα και τη γλώσσα-αντικείμενο. Στην περίπτωση που γνωρίζουμε τις δυο γλώσσες, έχουμε εμπειρικά τεκμήρια υπέρ της θεωρίας μόλις εμείς οι ίδιοι αναγνωρίσουμε ως ορθά κάμποσα θεωρήματα της μορφής «Η πρόταση S είναι αληθής εάν p ». Και αν τα θεωρήματα αυτής της μορφής είναι ορθά, θα μπορούμε να αναγνωρίσουμε ως ορθά πολλά από αυτά βασιζόμενοι στη γνώση που έχουμε της γλώσσας-αντικείμενο και της μεταγλώσσας. (Δεν θα μπορούμε να αναγνωρίσουμε ως ορθά όλα τα θεωρήματα αυτής της μορφής, γιατί θα είναι άπειρα.) Αν μάλιστα η μεταγλώσσα περιέχει τη γλώσσα-αντικείμενο και η θεωρία διαθέτει θεωρήματα της μορφής «Η πρόταση S είναι αληθής εάν p » στα οποία η ίδια πρόταση αντικαθιστά και το γράμμα S (μέσα σε εισαγωγικά) και το γράμμα p (χωρίς εισαγωγικά), τότε θα είναι τετριμμένα εύκολο να αναγνωρίσουμε την ορθότητα τέτοιων θεωρημάτων. Π.χ. είναι τετριμμένα εύκολο να αναγνωρίσουμε την ορθότητα της απόφασης «Η πρόταση "Το χιόνι είναι λευκό" είναι αληθής εάν το χιόνι είναι λευκό».

Τα πράγματα έχουν αλλιώς αν γνωρίζουμε τη μεταγλώσσα (στην οποία διατυπώνουμε τη θεωρία), αλλά τουλάχιστον στην αρχή δεν γνωρίζουμε τη γλώσσα-αντικείμενο καθόλου. Όταν φτιάχνουμε μια θεωρία σημασίας για μια γλώσσα που τουλάχιστον στην αρχή δεν τη γνωρίζουμε καθόλου, έχουμε εμπλακεί σε μια διαδικασία που ο Davidson αποκαλεί *ριζική ερμηνεία* (radical interpretation). Μιλώντας για ριζική ερμηνεία, ο Davidson συνήθως έχει κατά νου μια κατάσταση στην οποία προσπαθούμε να καταλάβουμε τη γλώσσα, όχι μιας κοινότητας που είναι παρόμοια με μας ή για την οποία ήδη διαθέτουμε πολλές πληροφορίες, αλλά μιας κοινότητας για την οποία αρχικά δεν ξέρουμε παρά ελάχιστα, π.χ. μιας φυλής που μόλις ανακαλύψαμε στη ζούγκλα. Όταν αρχίζουμε μια διαδικασία ριζικής ερμηνείας, δεν ξέρουμε τι σημαίνουν οι εκφράσεις της γλώσσας που μελετάμε, αλλά επίσης δεν ξέρουμε τι πιστεύουν οι ομιλητές της γλώσσας

(ούτε τι ελπίζουν, τι επιθυμούν κλπ.). Παρατηρώντας τη συμπεριφορά τους, μπορούμε να σχηματίσουμε μια χοντρική ιδέα για το περιεχόμενο των διάφορων γνωσιακών ή άλλων ψυχολογικών στάσεων τους. Όμως ακριβή αντίληψη αυτού του περιεχομένου δεν θα σχηματίσουμε παρά αφού καταλάβουμε τι λένε. (Ιστορικά, η προβληματική του Davidson για τη ριζική ερμηνεία προήλθε από την παρόμοια προβληματική του Quine.)

Σύμφωνα με τον Davidson, στο πλαίσιο μιας ριζικής ερμηνείας τα εμπειρικά τεκμήρια υπέρ ή κατά μιας θεωρίας σημασίας θα έχουν να κάνουν με το ποιες προτάσεις οι ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο αντιμετωπίζουν ως αληθείς υπό ποιες συνθήκες. Για παράδειγμα, ας υποθέσουμε ότι σκεπτόμαστε να περιλάβουμε στη θεωρία το ακόλουθο θεώρημα: η πρόταση «Es regnet» είναι αληθής ως προς κάποιον ομιλητή Ο και κάποιο χρόνο χ εάν βρέχει κοντά στον Ο κατά τον χ. Έστω επίσης ότι έχουμε συγκεντρώσει εμπειρικά δεδομένα όπως τα εξής: ο Kurt αντιμετωπίζει κατά το χρόνο t την «Es regnet» ως αληθή και βρέχει κοντά στον Kurt κατά τον t, η Petra αντιμετωπίζει κατά το χρόνο t' την «Es regnet» ως αληθή και βρέχει κοντά στην Petra κατά τον t', κλπ. Τότε αυτά τα δεδομένα αποτελούν τεκμήρια υπέρ του θεωρήματος. Για να βρούμε ποιες προτάσεις οι ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο αντιμετωπίζουν ως αληθείς υπό ποιες συνθήκες, δεν χρειάζεται να ξέρουμε πολλά για τη γλώσσα. Χρειάζεται μόνο να ξέρουμε πώς οι ομιλητές καταφάσκουν ή αποφάσκουν μια πρόταση που ακούνε, πώς δηλ. εκφράζουν στη γλώσσα τους τα «Ναι» και «Όχι»: αυτό είναι κάτι που πιθανότατα θα μπορούσαμε να το αντιληφθούμε στην αρχή της διαδικασίας ριζικής ερμηνείας. Όπως δείχνει το παράδειγμα με το «Es regnet» («Βρέχει»), τα εμπειρικά δεδομένα στα οποία κατά τον Davidson θα χρειαστεί να βασιστούμε θα αφορούν προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο των οποίων η αληθοτιμή ποικίλλει συστηματικά ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος στο οποίο χρησιμοποιούνται.

VIII. Εδώ ανακύπτει ένα πρόβλημα. Άμα οι ομιλητές αντιμετωπίζουν μια πρόταση ως αληθή εάν ικανοποιείται μια ορισμένη συνθήκη, δεν έπεται ότι η πρόταση είναι αληθής εάν ικανοποιείται αυτή η συνθήκη. Γιατί ίσως μερικές φορές, ή και συχνά, οι ομιλητές να αντιμετωπίζουν την πρόταση ως αληθή, αλλά αυτή να μην είναι αληθής: ίσως πάλι η πρόταση να είναι αληθής, αλλά οι ομιλητές να μην την αντιμετωπίζουν ως τέτοια. Για να υπερκεράσουμε το πρόβλημα, ο Davidson προτείνει να υιοθετήσουμε τη λεγόμενη *αρχή της χάριτος* (principle of charity): να θεωρούμε, όσο το δυνατό, πως οι ομιλητές έχουν δίκιο όταν αντιμετωπίζουν μια πρόταση ως αληθή.

Το πρόβλημα μπορούμε να το δούμε κι ως εξής. Όταν κάποιος αντιμετωπίζει μια πρόταση ως αληθή, η αντιμετώπιση αυτή οφείλεται κατά κανόνα σε δύο παράγοντες: από τη μια είναι οι πεπαιθώσεις του γι' αυτό που λέει η πρόταση, και από την άλλη η σημασία της πρότασης. Π.χ. αντιμετωπίζω την πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» ως αληθή επειδή αφ' ενός έχω μια ορισμένη πεποίθηση για το χιόνι (ότι είναι λευκό) και αφ' ετέρου ξέρω τη σημασία της πρότασης (ξέρω τι λέει για το χιόνι). Έτσι, αν έχουμε συγκεντρώσει δεδομένα για το ποιες προτάσεις οι ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο αντιμετωπίζουν ως αληθείς υπό ποιες συνθήκες, και θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε τα δεδομένα αυτά για να φτιάξουμε μια θεωρία που θα δηλώνει τι σημαίνουν οι προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο, πρέπει να δεχθούμε μια υπόθεση για το τι πιστεύουν οι ομιλητές. Αν κάποια γεγονότα οφείλονται σε δύο παράγοντες και θέλουμε να τα χρησιμοποιήσουμε για να φτιάξουμε μια θεωρία για τον έναν παράγοντα, πρέπει να δεχθούμε μια υπόθεση για τον άλλο. Η αρχή της χάριτος αποτελεί υπόθεση για το τι πιστεύουν οι ομιλητές: μας λέει ότι ως επί το πλείστον έχουν αληθείς πεπαιθώσεις.

Οι αναλύσεις του Davidson για την αρχή της χάριτος αποτελούν μερικούς από τους πιο ενδιαφέροντες στοχασμούς του. Δεν θεωρεί ότι πρέπει να τη δεχθούμε απλώς ως

υπόθεση που μας επιτρέπει να φτιάξουμε μια θεωρία σημασίας. (Αν είναι απλώς υπόθεση, γιατί να μην κάνουμε μιαν άλλη υπόθεση για το τι πιστεύουν οι ομιλητές;) Ούτε πρέπει να τη δεχθούμε για εμπειρικούς λόγους που έχουν να κάνουν με τις ανθρώπινες γνωστικές ικανότητες. Πρέπει, κατά τον Davidson, να τη δεχθούμε για *a priori* λόγους.

Ένας τέτοιος λόγος που δίνει ο Davidson δεν αφορά άμεσα την αρχή ότι ένας ομιλητής έχει ως επί το πλείστον αληθείς πεποιθήσεις, αλλά τη λογικά λιγότερο ισχυρή αρχή ότι ένας ομιλητής έχει ως επί το πλείστον συνεπείς πεποιθήσεις (δηλ. πεποιθήσεις που είναι συμβατές, δεν αντιφάσκουν, μεταξύ τους). Ο λόγος είναι ότι αν ένα πλάσμα δεν έχει ένα σύστημα πεποιθήσεων που να είναι εν πολλοίς συνεπές, τότε αυτό το πλάσμα δεν πρέπει να θεωρηθεί ως ον που έχει πεποιθήσεις ή ως ον που λέει κάτι. (Αν ανακαλύπταμε ένα βιολογικό είδος που παράγει ήχους και εκ πρώτης όψεως φαίνεται να τους χρησιμοποιεί ως γλώσσα, αλλά, καθώς προσπαθούσαμε να καταλάβουμε τι λένε τα μέλη του είδους, δεν ήταν δυνατό να αποδώσουμε στα περισσότερα από αυτά ένα εν πολλοίς συνεπές σύστημα πεποιθήσεων, τότε θα είχαμε λόγο να αρνηθούμε ότι εννοούν κάτι με τους ήχους που παράγουν, ότι δηλ. τους χρησιμοποιούν ως γλώσσα.) Γιατί η εσωτερική συνέπεια είναι αναγκαίος όρος για ορθολογικότητα, και η ορθολογικότητα (η εν πολλοίς ορθολογικότητα, όχι η τέλεια) είναι αναγκαίος όρος προκειμένου ένα ον να έχει πεποιθήσεις ή να σκέφτεται ή να εννοεί κάτι.

Ένας άλλος λόγος που δίνει ο Davidson («Thought and Talk», σελ. 168–169) αφορά άμεσα την αρχή ότι ένας ομιλητής έχει ως επί το πλείστον αληθείς πεποιθήσεις. Μια πεποίθηση έχει κάποιο θέμα (*subject-matter*): αφορά κάποια μέρη ή όψεις του κόσμου. Αν ένα πρόσωπο έχει πεποιθήσεις για κάποιο θέμα, οι περισσότερες από τις πεποιθήσεις του γι' αυτό το θέμα πρέπει να είναι αληθείς: αλλιώς δεν θα συνδέονταν με αυτό, δεν θα το έχουν ως θέμα. Για παράδειγμα, λέμε μερικές φορές ότι, σε πρώιμα στάδια της αρχαίας ιστορίας, οι άνθρωποι πίστευαν πως η Γη είναι επίπεδη. Όμως το πίστευαν πράγματι αυτό; Εμείς ξέρουμε ότι η Γη είναι ένας περίπου σφαιρικός πλανήτης που περιφέρεται γύρω από τον Ήλιο. Αν κάποιοι στην αρχαιότητα δεν γνώριζαν τίποτε από αυτά, πώς μπορούμε να πούμε ότι είχαν πεποιθήσεις για τη Γη; Μήπως η πεποίθησή τους δεν αφορούσε τη Γη, μα κάτι άλλο (π.χ. την ξηρά); Όσο πιο πολλές ψευδείς πεποιθήσεις έχει κάποιος για ένα πράγμα, τόσο πιο αδύναμη γίνεται η σύνδεση των πεποιθήσεών του με αυτό το πράγμα· και δεν υφίσταται καν σύνδεση, δηλ. δεν έχει πεποιθήσεις για κάτι, αν δεν έχει γενικά αληθείς πεποιθήσεις για αυτό. Αφού λοιπόν κάθε πεποίθηση ενός προσώπου έχει κάποιο θέμα, και για κάθε θέμα οι πεποιθήσεις που έχει για το θέμα αυτό είναι εν πολλοίς σωστές, μπορούμε να πούμε ότι οι πεποιθήσεις που έχει είναι εν πολλοίς σωστές.

Τώρα, η αρχή της χάριτος λέει ότι οι ομιλητές μιας γλώσσας έχουν κατά κανόνα σωστές πεποιθήσεις, έχουν κατά κανόνα δίκιο όταν αντιμετωπίζουν μια πρόταση της γλώσσας ως αληθή. Σύμφωνα με τον Davidson, πρέπει να χρησιμοποιούμε αυτή την αρχή ως καθοδηγητική αρχή όταν φτιάχνουμε μια θεωρία σημασίας στο πλαίσιο ριζικής ερμηνείας. Αν τη χρησιμοποιούμε ως καθοδηγητική αρχή, θα προσπαθούμε να ερμηνεύουμε τους ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο έτσι ώστε, όσο το δυνατό, οι πεποιθήσεις τους (όπως αυτές φαίνονται από τις προτάσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν ως αληθείς) να βγαίνουν σωστές. Όμως, όταν κρίνουμε μια πεποίθηση, δεν μπορούμε παρά να την κρίνουμε με βάση το τι πιστεύουμε εμείς. Συνεπώς, αν προσπαθούμε να ερμηνεύουμε τους ομιλητές έτσι ώστε, όσο το δυνατό, οι πεποιθήσεις τους να βγαίνουν σωστές, στην πράξη θα προσπαθούμε να τους ερμηνεύουμε έτσι ώστε, όσο το δυνατό, οι πεποιθήσεις τους να συμφωνούν με τις δικές μας. Γι' αυτό ο Davidson μερικές φορές, αντί να μιλά για αρχή χάριτος, μιλά για αρχή μεγιστοποίησης της συμφωνίας. Όταν χρησιμοποιούμε την αρχή της χάριτος ως καθοδηγητική, στην πράξη γίνεται αρχή

μεγιστοποίησης της συμφωνίας ανάμεσα σ' εμάς και στους ομιλητές της γλώσσας-αντικείμενο.

Βέβαια, ο Davidson δεν πιστεύει πως όταν μελετάμε μια γλώσσα άλλη από τη δική μας, είναι ποτέ δυνατό να βρούμε μια θεωρία σημασίας κατά την οποία οι πεπτοιθήσεις των ομιλητών εκείνης της γλώσσας (όπως αυτές φαίνονται από τις προτάσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν ως αληθείς) συμφωνούν απόλυτα με τις δικές μας. Όποια θεωρία σημασίας κι αν υιοθετήσουμε, θα υπάρχουν κάποιες διαφωνίες ανάμεσα σ' εκείνους και σ' εμάς. Οι διαφωνίες θα οφείλονται είτε σε δικές μας λανθασμένες πεπτοιθήσεις είτε σε δικές τους.

IX. Να τώρα μερικές αντιρρήσεις στον Davidson:

(i) Η αντίρρηση αυτή, η οποία συχνά αποτελεί μια από τις πρώτες αντιδράσεις κάποιου όταν μαθαίνει τις απόψεις του Davidson, αφορά ένα είδος ντεϊβιντσονιανής θεωρίας. Πρόκειται για θεωρία στην οποία τα θεωρήματα που δηλώνουν, ή υποτίθεται ότι δηλώνουν, τι σημαίνουν οι προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο έχουν τη μορφή «Η πρόταση S είναι αληθής εάνν ρ» όπου η ίδια πρόταση αντικαθιστά και το γράμμα S (μέσα σε εισαγωγικά) και το γράμμα ρ (χωρίς εισαγωγικά). Παράδειγμα τέτοιου θεωρήματος είναι το

(6) Η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής εάνν το χιόνι είναι λευκό.

Οι θεωρίες αυτού του είδους λέγονται *ομοφωνικές* (homophonic). Σε αυτές η μεταγλώσσα ταυτίζεται με τη γλώσσα-αντικείμενο ή την περιέχει.

Η αντίρρηση είναι η εξής: Για να είναι μια ομοφωνική θεωρία πραγματικά θεωρία σημασίας, πρέπει ένα θεώρημα σαν το (6) να δηλώνει τι σημαίνει η πρόταση την οποία αφορά. Όμως ένα θεώρημα σαν το (6) δεν δηλώνει κάτι τέτοιο. Δεν εξηγεί την πρόταση την οποία αφορά. Γιατί αν κάποιος δεν γνωρίζει ήδη τι σημαίνει «Το χιόνι είναι λευκό», δεν είναι σε θέση να καταλάβει το (6), αφού στη δεξιά πλευρά του (6), δηλ. μετά το «εάνν», χρησιμοποιείται η εν λόγω πρόταση.

Η αντίρρηση είναι ανεπιτυχής επειδή προϋποθέτει σιωπηρά μίαν απαίτηση από τις θεωρίες σημασίας την οποία ο Davidson δεν πρόβαλε ποτέ. Πρώτα απ' όλα, ας παρατηρήσουμε ότι η ίδια αντίρρηση μπορεί να διατυπωθεί εναντίον θεωριών στις οποίες τα θεωρήματα που δηλώνουν τι σημαίνουν οι προτάσεις της γλώσσας-αντικείμενο έχουν τη μορφή «Η πρόταση S σημαίνει ότι ρ» όπου η ίδια πρόταση αντικαθιστά και το γράμμα S (μέσα σε εισαγωγικά) και το γράμμα ρ (χωρίς εισαγωγικά). Παράδειγμα τέτοιου θεωρήματος είναι το

(7) Η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» σημαίνει ότι το χιόνι είναι λευκό.

Μια θεωρία σημασίας οφείλει, για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο, να διαθέτει ένα θεώρημα που θα δηλώνει τι σημαίνει η πρόταση. Δεν οφείλει όμως να διαθέτει, για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο, ένα θεώρημα που να μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε για να εξηγήσουμε την πρόταση σε κάποιον που δεν την καταλαβαίνει. Το (7) δείχνει καθαρά ότι οι δυο απαιτήσεις δεν ταυτίζονται. Το (7) δηλώνει τι σημαίνει η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό», αλλά δεν μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε για να εξηγήσουμε την πρόταση σε κάποιον που δεν την καταλαβαίνει. Ο Davidson δεν πρόβαλε ποτέ τη δεύτερη απαίτηση. Ούτε υπήρχε λόγος να την προβάλλει. Αυτό που θέλουμε από μια θεωρία σημασίας για μια γλώσσα είναι μια συστηματική σημασιολογική περιγραφή της γλώσσας, όχι ένα εγχειρίδιο για να διδάξουμε τη γλώσσα σε όσους δεν την ξέρουν.

(ii) Αυτή η αντίρρηση οφείλεται στον M. Dummett και έχει ως εξής: Μια ντεϊβιντσονιανή

θεωρία δεν διαφέρει ουσιωδώς από μια μεταφραστική θεωρία. Μια θεωρία που έχει θεωρήματα σαν το (3) δεν διαφέρει ουσιωδώς από μια θεωρία που έχει θεωρήματα σαν το (4) ή σαν το

(8) Η πρόταση «Snow is white» είναι αληθής εάν η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής.

Ο Dummett επεσήμανε διάφορες ομοιότητες ανάμεσα στις ντεϊβιντσονιανές και τις μεταφραστικές θεωρίες. Οι ομοιότητες έχουν να κάνουν με τους όρους υπό τους οποίους τα αξιώματα ή θεωρήματα μιας ντεϊβιντσονιανής θεωρίας και τα αξιώματα ή θεωρήματα μιας μεταφραστικής μπορούν να βοηθήσουν κάποιον που δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα-αντικείμενο να την καταλάβει. Όπως όμως γίνεται ευρέως δεκτό, οι μεταφραστικές θεωρίες δεν επαρκούν ως θεωρίες σημασίας. Ούτε λοιπόν οι ντεϊβιντσονιανές θεωρίες επαρκούν.

Ένα πρόβλημα με την αντίρρηση του Dummett είναι πως, παρά τις ομοιότητες ανάμεσα σε μια ντεϊβιντσονιανή και μια μεταφραστική θεωρία, υπάρχει σημαντική διαφορά. Είναι δυνατό κάποιος να γνωρίζει ότι «Snow is white» σημαίνει «Το χιόνι είναι λευκό» (ή ότι η πρόταση «Snow is white» είναι αληθής εάν η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής) χωρίς να καταλαβαίνει ούτε την αγγλική πρόταση ούτε την ελληνική. Είναι σαφές ότι οι μεταφραστικές θεωρίες δεν πληρούν τον όρο (β) που είδαμε προηγουμένως. Δεν είναι όμως σαφές ότι οι ντεϊβιντσονιανές θεωρίες δεν τον πληρούν· τουλάχιστον αρχικά ο Davidson πίστευε πως τον πληρούν.

(iii) Η αντίρρηση του J. Foster. Η αντίρρηση αυτή αποσκοπεί να δείξει πως ούτε οι ντεϊβιντσονιανές θεωρίες πληρούν τον όρο (β).

Ας συγκρίνουμε πρώτα τους ισχυρισμούς (6) και (7). Ο (6) είναι μια διπλή συνεπαγωγή, έχει δηλ. τη μορφή « $p \leftrightarrow q$ », και ξέρουμε από τη λογική ότι η διπλή συνεπαγωγή $p \leftrightarrow q$ είναι αληθής εάν η p και η q έχουν την ίδια αληθοτιμή. (Και, εν πάση περιπτώσει, τέτοιες διπλές συνεπαγωγές ήθελε στις θεωρίες του ο Davidson.) Ο (7) λοιπόν δεν έπεται κατά αναγκαιότητα από τον (6). Γιατί αν η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είχε άλλη σημασία από αυτή που έχει στην πραγματικότητα (αν π.χ. σήμαινε πως το χορτάρι είναι πράσινο), αλλά το χιόνι ήταν λευκό και το χορτάρι πράσινο, τότε θα ίσχυε ότι η πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής εάν το χιόνι είναι λευκό (επειδή θα ίσχυε ότι το χορτάρι είναι πράσινο εάν το χιόνι είναι λευκό), αλλά η πρόταση δεν θα σήμαινε ότι το χιόνι είναι λευκό. Αφού ο (7) δεν έπεται από τον (6), είναι δυνατό κάποιος που δεν ξέρει ελληνικά (π.χ. ένας Κινέζος) να γνωρίζει ότι η ελληνική πρόταση «Το χιόνι είναι λευκό» είναι αληθής εάν το χιόνι είναι λευκό, χωρίς να γνωρίζει τι σημαίνει εκείνη η ελληνική πρόταση.

Ας συγκρίνουμε τώρα τους ισχυρισμούς

(9) Για κάθε όνομα o , η πρόταση που αποτελείται από το o , το συνδεδειγμένο «είναι» και το ουσιαστικό «άνθρωπος» είναι αληθής εάν η αναφορά του o είναι άνθρωπος

(10) Το ουσιαστικό «άνθρωπος» εκφράζει την έννοια του ανθρώπου.

Και πάλι ο (10) δεν έπεται κατά αναγκαιότητα από τον (9). Γιατί αν το ουσιαστικό «άνθρωπος» είχε άλλη σημασία από αυτή που έχει στην πραγματικότητα (αν π.χ. εξέφραζε την έννοια που εκφράζει στην πραγματικότητα η φράση «ζώο που μετεμψυχώνεται»), αλλά όλοι οι άνθρωποι μετεμψυχώνονταν, και όλα τα ζώα που μετεμψυχώνονταν ήταν άνθρωποι, τότε θα ίσχυε ότι, για κάθε όνομα o , η πρόταση που αποτελείται από το o , το συνδεδειγμένο «είναι» και το ουσιαστικό «άνθρωπος» είναι αληθής εάν η αναφορά του o είναι άνθρωπος. Γιατί θα ίσχυε ότι, για κάθε όνομα o , η πρόταση που αποτελείται από το o , το «είναι» και το «άνθρωπος» είναι αληθής εάν η αναφορά του o είναι ζώο που μετεμψυχώνεται· και οποιοδήποτε o θα ήταν άνθρωπος εάν ήταν

ζώο που μετεμψυχώνεται. Όμως το «άνθρωπος» δεν θα εξέφραζε την έννοια του ανθρώπου. Αφού λοιπόν ο (10) δεν έπεται από τον (9), είναι δυνατό κάποιος που δεν ξέρει ελληνικά να γνωρίζει ότι, για κάθε όνομα **ο**, η πρόταση που αποτελείται από το **ο**, το συνδετικό «είναι» και το ουσιαστικό «άνθρωπος» είναι αληθής εάν η αναφορά του **ο** είναι άνθρωπος, χωρίς να γνωρίζει ποια έννοια εκφράζει το «άνθρωπος».

Παρόμοια μπορούμε να συγκρίνουμε τους ισχυρισμούς

(11) Για κάθε πρόταση **Π**, η $\neg\P$ είναι αληθής εάν η **Π** δεν είναι αληθής

(12) Το σύμβολο « \neg » εκφράζει την έννοια της άρνησης.

Είναι δυνατό κάποιος να γνωρίζει (π.χ. να έχει μάθει από έγκυρη πηγή) ότι, για κάθε πρόταση **Π**, η $\neg\P$ είναι αληθής εάν η **Π** δεν είναι αληθής, αλλά να μη γνωρίζει αν το σύμβολο « \neg » εκφράζει την έννοια της άρνησης ή αν εκφράζει π.χ. την έννοια της τριπλής άρνησης (αφού, για κάθε πρόταση **Π**, η όχι-όχι-όχι-**Π** είναι αληθής εάν η **Π** δεν είναι αληθής) ή την έννοια «όχι-[... \wedge 1=1]» (αφού, για κάθε πρόταση **Π**, η όχι-[**Π** \wedge 1=1] είναι αληθής εάν η **Π** δεν είναι αληθής).

Ας γυρίσουμε τώρα στην απλή γλώσσα Γ (αυτή με τον Κώστα και τη Μαρία) για να εξετάσουμε μια ντεϊβιντσονιανή θεωρία για τη Γ . Πρόκειται για τη θεωρία που έχει έξι αξιώματα: τις θέσεις (1)–(2) και τα μέρη του ταρσκιανού ορισμού. Ας φανταστούμε κάποιον που γνωρίζει τα αξιώματα, δηλ. γνωρίζει ότι η αναφορά του «κ» είναι ο Κώστας, ότι, για κάθε όνομα **ο**, η πρόταση **Εο** είναι αληθής εάν η αναφορά του **ο** είναι έξυπνο πρόσωπο, ότι, για κάθε πρόταση **Π**, η $\neg\P$ είναι αληθής εάν η **Π** δεν είναι αληθής, κλπ. Ας φανταστούμε επίσης ότι γνωρίζει, ή τουλάχιστον μπορεί να βρει συλλογιζόμενος, κάμποσα θεωρήματα.

Επαρκούν αυτές οι γνώσεις για να καταλαβαίνει εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο; Όχι. Με βάση τη γνώση των αξιωμάτων, μπορεί να συμπεράνει ότι η πρόταση « $\neg\text{Εκ}$ » είναι αληθής εάν ο Κώστας δεν είναι έξυπνος. Όμως αυτή η πληροφορία δεν αρκεί για να καταλαβαίνει την πρόταση « $\neg\text{Εκ}$ »: η περίπτωση είναι σαν της πρότασης «Το χιόνι είναι λευκό». Επιπλέον, η γνώση των αξιωμάτων για το «**Ε**» και το «**Θ**» δεν αρκεί για να καταλαβαίνει τα κατηγορήματα «**Ε**» και «**Θ**»: η περίπτωση είναι σαν του «άνθρωπος». Ούτε η γνώση των αξιωμάτων για το « \neg » και το « \wedge » αρκεί για να καταλαβαίνει αυτά τα σύμβολα: η περίπτωση είναι σαν τους ισχυρισμούς (11) και (12). Γενικά, η γνώση μιας ντεϊβιντσονιανής θεωρίας δεν επαρκεί για να καταλαβαίνει κανείς εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο.

Αυτή ήταν η αντίρρηση του Foster, δοσμένη με δικά μου παραδείγματα. Είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς αντέδρασε ο Davidson. Παραδέχθηκε ότι η γνώση μιας ντεϊβιντσονιανής θεωρίας δεν επαρκεί για να καταλαβαίνει κανείς εκφορές στη γλώσσα-αντικείμενο, δηλ. για να γνωρίζει τι σημαίνουν. Και συμπέρανε ότι τίποτε δεν αποτελεί θεωρία σημασίας: όπως έδειξε ο Foster, οι θεωρίες που διαθέτουν θεωρήματα σαν τα (3) και (6) δεν είναι θεωρίες σημασίας, αφού δεν πληρούν τον όρο (β): και οι στοχασμοί που οδηγούν σε αποφάνσεις σαν τις (5) και (7) δεν είναι τυπικές θεωρίες, επειδή η εντασιακότητα του «σημαίνει ότι ...» δεν επιτρέπει την κατασκευή τυπικών θεωριών. (Σημειώστε εδώ ότι στους ισχυρισμούς (10) και (12) επίσης χρησιμοποίησα εντασιακό συμπραζόμενο, το «εκφράζει την έννοια του ...».)

Ιστορικά, πάντως, αυτή η υποχώρηση του Davidson απέναντι στον Foster δεν μείωσε καθόλου το ενδιαφέρον για τις ντεϊβιντσονιανές θεωρίες. Η προσπάθεια κατασκευής τέτοιων θεωριών έχει γίνει επιστημονικός κλάδος. Η ιδέα πολλών φαίνεται να είναι η ακόλουθη: Μια ντεϊβιντσονιανή θεωρία, ανεξάρτητα από το αν είναι θεωρία σημασίας (theory of meaning), δηλώνει, για κάθε πρόταση της γλώσσας-αντικείμενο, υπό ποια συνθήκη είναι αληθής η εν λόγω πρόταση. Πρόκειται συνεπώς τουλάχιστον για σημασιολογική θεωρία (semantic theory). Η συνθήκη αλήθειας μιας πρότασης αποτελεί

σημασιολογικό γνώρισμα της πρότασης, είτε ταυτίζεται με τη σημασία της πρότασης είτε όχι.

Βιβλιογραφία

- D. Davidson. «Truth and Meaning». Στο *Inquiries into Truth and Interpretation* (Οξφόρδη: Clarendon Press, 1984).
- D. Davidson. «Radical Interpretation». Στο *Inquiries into Truth and Interpretation*.
- D. Davidson. «Thought and Talk». Στο *Inquiries into Truth and Interpretation*.
- D. Davidson. «Reply to Foster». Στο *Inquiries into Truth and Interpretation*.
- M. Dummett. «What Is a Theory of Meaning? (I)». Στο *Mind and Language*, εκδ. S. Guttenplan (Οξφόρδη: Oxford University Press, 1975). Το άρθρο αυτό περιέχει μερικές ενδιαφέρουσες ιδέες, αλλά πρέπει να διαβάζεται με προσοχή γιατί περιέχει και διάφορες εννοιολογικές συγχύσεις.
- J. Foster. «Meaning and Truth Theory». Στο *Truth and Meaning: Essays in Semantics*, εκδ. G. Evans και J. McDowell (Οξφόρδη: Clarendon Press, 1976).
- R. Larson και G. Segal. *Knowledge of Meaning: An Introduction to Semantic Theory*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995. Κεφ. 1–2 και 4.